

Bogdándi Zsolt

A fejedelemség kori törvénykezési szakaszokról (1556–1600)

Ismeretes, hogy a középkorból és az újkor nagy részéből ránk hagyományozott iratanyag zöme jogbiztosító jellegű. A különféle kiváltságokról rendelkező oklevelek mellett a családi levéltárak is főként peres anyagot, különféle tárgyú bírói leveleket őriznek, melyek egyértelműen vallanak arról, hogy a régi időkben – vélt- vagy valós jogok védelmében – talán még többet pereskedtek, mint manapság teszik. E terjedelmes iratmennyiség, mint ahogy általában az okleveles anyag, lényegében csak korlátozott mértékben keltette fel a fejedelemség korának történetével foglalkozók érdeklődését. A társadalom működésének részletei azonban csak ezek alapján ismerhetők meg, mint ahogy ezt a kényszerből ugyan, de szinte kizárólagosan ilyen jellegű forrásokra építő középkorászok munkái bizonyítják. A következőkben erre az elhanyagolt forrásanyagra építve az 1556–1600 közötti Erdély és a hozzá csatolt magyarországi részek, a fokozatosan megszilárduló Erdélyi Fejedelemség számára tartott kúriai bírósági ülésszakok vagy törvénykezési szakaszok tartásának rendjét kíséreltem meg felvázolni, amennyire ezt az áttekintett levéltári források és a kiadott országgyűlési határozatok lehetővé teszik.

A középkori királyi kúria bíróságainak története ismeretes, az uralkodói udvarhoz való szoros kapcsolatukat a „kúria” elnevezés bizonyítja.¹ Mátyás király törvénykezési reformja óta itt három „nagybíró” tevékenykedett: az országbíró, a nádor és a személynök. Ezek bírói székéből alakult ki Budán a királyi tábla, melynek élére rendszerint a személynök került, és amely ekkortól, az ún. rövid idézések (15. vagy 32. napra) bevezetésével állandó bírósággá alakult.² Ez az állandóság azonban viszonylagosnak tűnik, minthogy a középkor vége felé egyre gyakrabban halasztották el a folyton tárgyalandó ügyeket is egy meghatározott terminusra.³ Ezeket valamilyen jelentősebb ünnep nyolcadától kezdve tartották többé-kevésbé rendszeresen, Szt. György és Szt. Mihály oktaváján, illetve vízkereszt és Szt. Jakab nyolcadán.⁴

Bogdándi Zsolt (1977) – tudományos munkatárs, PhD, EME, Kolozsvár, zsbogdandi@yahoo.com

*A tanulmány a Bolyai János Kutatási Ösztöndíj támogatásával készült.

¹ A királyi kúria bíróságainak működéséről lásd Hajnik Imre: *A magyar bírósági szervezet és perjog az Árpád- és a vegyes-házi királyok alatt*. Bp. 1899. 29–65. (A továbbiakban Hajnik: *Bírósági szervezet*); Kubinyi András: *A királyi udvar a késő középkori Magyarországon. = Idővel paloták... Magyar udvari kultúra a 16–17. században*. Szerk. G. Etényi Nóra-Horn Ildikó. Bp., 2005. 16–17.

² Dr. Bónis György: *Magyar jogtörténet II*. Kvár 1943. 73–74. (A következőkben Bónis: *Jogtörténet*); Béli Gábor: *Magyar jogtörténet. Az államalapítástól 1848-ig*. Pécs 1996. 94–96.

³ Hajnik: *Bírósági szervezet* 212–213.

⁴ Uo. 210–211; Béli: *i. m.* 94.

Erdélyben a vajdai szék a királyi bíraskodás mintáját követve helyhez kötött és az egyházi ünnepek szerint megtartott bíraskodás volt.⁵ A terminusokat előbb Szentimrén és Tordán, majd Székelyvásárhelyen, a 15. század végétől pedig viszonylag következetesen Kolozsvárott tartották. A bírói szék időpontja kezdetben gyakran változott, majd a 15. századtól rendszerint négy oktavát tartottak: vízkereszt, Szt. György, Keresztelő Szt. János születése és Szt. Mihály nyolcadán. A terminusok tartásának rendjét kisebb változtatásokkal utóbb Mátyás király 1486. évi és II. Ulászló király decretumai szabályozták.⁶

Alapjaiban a fentiekben felvázolt bírósági szervezeti keretet örökölte meg a Buda eleszt követő időszakban három részre szakadt ország keleti részein fokozatosan kialakuló új államalakulat. Az 1541–1556 közötti, átmenetinek tekinthető időszakban azonban nem az igazságszolgáltatás újjászervezése jelentette az ide húzódó Szapolyai-párt legfőbb gondját. Ennek ellenére az egyértelműen Fráter György helytartó kezében összpontosuló hatalomnak sikerült a törvénykezés működését biztosítani, ami az adott körülményekhez képest komoly eredménynek tekinthető, és alapjában véve az ítélőmester(ek?) tevékenységéhez köthető.⁷ A több bírói szék (helytartó, két alhelytartó, királyné, Petrovics Péter temesi ispán) között a hatásköröket először az 1544 augusztusában Tordán tartott országgyűlés szabályozta. Ekkor elismerték ugyan, hogy mindenkinek a Barát kell igazságot szolgáltatasson, de akik az ő ítéletével nem elégednének meg, úgymint a becsületet, illetve a főbenjáró ítéletet és jószágvesztést illető ügyekben fellebbezhetnek a királyné és tanácsosai jelenléte elé, ahol két terminuson, Mihály arkangyal és György mártír ünnepétől folynak a tárgyalások, a főbíró felügyelete alatt (*sub presencia suppressi Judicis*).⁸ A perek tárgyalásában valószínűleg azt a gyakorlatot követték, hogy az ügyeket halasztással változó időpontokra vonták össze, így Fráter György váradi ítélőszékén leggyakrabban a Dorottya-napi terminuson ítéleztek, de az országgyűlések ideje alatt is bíraskodtak.⁹ 1549 végén rendet próbáltak tenni a terminusok tartása körül, évente négy törvénykezési szakaszt írva elő az utóbb meghatározandó tárgyú rövid folyamú perek tárgyalására,¹⁰ melyekben a „rendes” bírák (*judices ordinarii*)¹¹ Torda mezővárosban

⁵ Janits Iván: *Az erdélyi vajdák igazságszolgáltató és oklevéladó működése 1526-ig*. Bp. 1940. 32–35. A terminusok tartására vonatkozó adatokat innen vettük.

⁶ Uo. 34.

⁷ Bogdándi Zsolt: *Az erdélyi központi bíraskodás kialakulása és főbb jellegzetességei (1541–1571)*. = *A magyar jog fejlődésének fél évezrede. Werbőczy és a Hármaskönyv 500 esztendő múltán*. Szerk. Máthé Gábor. Bp. 2014. 117–136. (A továbbiakban Bogdándi: Központi bíraskodás).

⁸ *Erdélyi Országgyűlési Emlékek I. (1540–1556)*. (*Monumenta Comititalia regni Transylvaniae*). Szerk. Szilágyi Sándor. Bp. 1875. 188–189. (A továbbiakban EOE.)

⁹ Mikola László alhelytartó 1549. november 6-án kelt oklevelében arra utasított több nemest, hogy Ombozi Gáspárt idézzék elébe „decimo quinto die a die introitus eiusdem domini nostri gratiosissimi in hoc regnum Transsylvaniae computando personaliter vel per procuratorem suum”. Az ügy tárgyalását e bizonytalan határnapról végül a következő országgyűlés harmadik napjára halasztották: „1549 feria tertia proxima post festum Conceptionis beatissime Marie virginis causa intrascripta de partium voluntate prorogata est ad tertium diem dei congregationis dominorum regnicolarum proxime affuturo. Georgius Mood” (a parancslevél hátlapján, az ítélőszéki jegyző kezével). Lásd Román Nemzeti Levéltár Kolozs megyei Igazgatósága (a továbbiakban KvNlt), Kemény József gyűjteménye, nr. 48.

¹⁰ Hajnik: Bírósági szervezet 212.

¹¹ A rendes bírák Mátyás 1486. évi dekrétumának meghatározása szerint a nádor, az országbíró és a személynök, lásd *Decreta regni Hungariae. Gesetze und Verordnungen Ungarns 1458-1490*. Francisci Döry collectionem manuscriptam additamentis auxerunt, commentariis notisque illustraverunt Georgius Bónis, Geisa Érszegi, Susanna Teke. Bp. 1989. 303–304. Ezek a főméltságok Izabella mellett már nem fordultak elő, ezért a „judices ordinarii” megnevezés mögött másokat, a bírósági pecsét(ek) kezelőit, vélhetően az ítélőmestereket sejtethetjük.

tartoztak dönteni.¹² Ezen intézkedés megvalósításának nyoma is maradt: György barát 1550-ben kelt parancslevelében az esetleges ellentmondókat a fenti végzésben említett egyik tordai terminusra idéztette meg.¹³

1551-től a Szapolyai országrész Ferdinánd uralma alá került, e változás pedig természetesen a bíraskodásra is hatással volt. Lényegében a középkori gyakorlathoz tértek vissza, ami azt is jelentette, hogy a Királyhágón túli területek kiestek a király által kinevezett vajda, illetve a vajdák joghatósága alól, akik bírói széküket többnyire Tordán vagy Vásárhelyen tartották. Az 1552-ben vajdai tisztséget viselő Báthori András bírói székét is Tordán tartotta, ülnökeinek nagy része pedig a korábban is törvénykezési feladatokat ellátók közül kerültek ki.¹⁴ 1553 nyarán az újonnan kinevezett Kendi Ferenc és Dobó István részére már részletesebb szabályozás készült, amely kitért arra, hogy a törvényt csakis együtt szolgáltatathatják, ha pedig személyesen nem bíraskodhatnak, akkor alvajdáik és az ítélmester kell ezt megtegyék, ugyanakkor évente három terminus tartását rendelték el, felváltva Tordán és Vásárhelyen.¹⁵ Ugyanazon az országgyűlésen a fellebbezés módjára is kitértek, eldöntve, hogy régi szokás szerint csak a legalább kétszáz forint kárral járó, becsületet és főbenjáró ítéletet érintő ügyekben lehet a király elé vinni a pereket.¹⁶

A fentebb felvázolt időszakban és jelentős mértékben a későbbiekben is a központi bíraskodás menetét, a terminusok tartásának rendjét meghatározta a három külön erdélyi nemzet sajátos jogrendje és az, hogy a vajdai igazságszolgáltatás nem terjedt ki mindegyikre.¹⁷ A 15. század második felétől a székelyek ugyan az ispáni címet is viselő vajda joghatósága alá kerültek, a szászok viszont éppen ekkorra valósították meg teljes törvénykezési autonómiájukat. Fráter György idején, aki nem vajdaként, hanem helytartóként és főbíróként ítélkezett, újra székely ispánt állítottak hivatalba, akinek működéséről 1550–1551-ből vannak forrásaink.¹⁸ A székelyek utóbb visszakerültek a Ferdinánd által állított vajdák, egyúttal székely ispánok joghatósága alá, éppen abban az időszakban, amikor azok sajátos ősi törvényeiket összefoglalták.¹⁹

Az inkább csak útkeresésnek tekinthető 1541–1556 közötti időszakot követően a különálló erdélyi államszervezet, így az igazságszolgáltatás újjászervezésére is Izabella és II. János választott király visszatérte után, 1556 végén került sor.²⁰ Ekkor döntöttek arról is, hogy a táblán tárgyalta ügyeket a személyes jelenlét, a personalis presentia elé lehet továbbvinni, ahol azokat

¹² EOE I. 295–296.

¹³ „contradictores vero si qui fuerint evocetis eosdem ad terminum futurorum iudiciorum pro festo Sanctae et Individue Trinitatis proxime venturi hic Thorde celebrandam nostram in presentiam”. KvNlt, Kolozsvár város lt, Kiváltságlevelek, nr. 230. (Acte și privilegii.)

¹⁴ Bogdándi: Központi bíraskodás 128.

¹⁵ EOE I. 495.

¹⁶ Uo. 496.

¹⁷ Erdély kormányzati jellegzetességeiről lásd Bónis: Jogtörténet 53–70; Mályusz Elemér: *Az erdélyi magyar társadalom a középkorban*. Bp. 1988. 5–9.

¹⁸ Nagymihályi Ödönffi Lászlóról van szó, aki bírói székét Görgény várában tartotta, lásd *Székely oklevéltár 1219–1776*. Közzéteszi Barabás Samu. Bp. 1934. 282–285. (A továbbiakban SzOkI); *A kolozsmonostori konvent jegyzőkönyvei II. (1485–1556)*. Kivonatokban közzéteszi és a bevezető tanulmányt írta Jakó Zsigmond. Bp. 1990. 5103. sz.

¹⁹ Bónis György: *Magyar jog–székely jog*. Kvár 1942. 26–27.

²⁰ Az erdélyi fejedelemség kori jogszolgáltatás kezdeteiről, a felmerülő kérdésekről újabban lásd Dáné Veronka: „Minden birodalmak... törvénnyel is oltalmaztatnak”. *Az Erdélyi Fejedelemség törvénykezése*. Korunk XXIV/3. 2013. március. 50–56; Oborni Teréz: *Zoltay János Supplementum Tripartiti (1583 körül?) című kézírata. = Werbőczy és a Hármaskönyv 500 esztendő múltán*. Szerk. Máthé Gábor. Bp. 2014. 141–152.

az illetékes ítélőmester adta elő, a perben pedig tanácsurak és jogtudó személyek döntöttek, esetenként a fejedelem tényleges jelenlétében. Az erdélyi igazságszolgáltatás legfelsőbb fórumának tehát a personalis presentia bírósága számított, ahova – legalábbis a 16. század második felében – bármilyen ügyet feljebb lehetett vinni.²¹ Ez a bíróság, mint ahogyan a királyi-fejedelmi tábla is, rendszerint az országgyűlések alatt is ülésezett, a szokásos törvényszakok elmaradása tehát nem jelentette azt, hogy a törvénykezés szünetelt.

De térjünk vissza e tanulmány eredeti feladatához, nevezetesen ahhoz, hogy a törvénycikkben és a szerény szakirodalomban az ún. „nyolcados” törvényszakokról felvázoltakat vessük össze a valóságot tükröző okleveles adatokkal. A korábbi végzéseket összefoglaló Approbaták az 1607-ig fennálló rendet a negyedik rész második articulusában az alábbiak szerint foglalták össze: „noha rendszerént való octavalis terminusok ennekölte esztendőnként bővebben celebráltatni decernáltattak volt, ugymint az erdélyi nemességnek első terminusa kezdetődött reminiscere vasárnap után való hétfőn, és tartott virágvasárnapig; második terminus kezdetődött szent Lukács napjának 8. napján, és tartott 30 napig vasárnapok nélkül. A székelységnek első terminusa kezdetődött vízkereszt után nyolczad nappal, és tartott 30 napokig, második kezdetődött júniusnak első napján, és durált 30 napokig. A partiumbélieknek is első terminusok kezdetődött Szent György napjának 8-dik napján, és ítéltetett 25-töd napig; második terminusok kezdetődött deczembernek első napján, és durált 25-töd napig.”²² Trócsányi a 16. századi terminusokról sommásan, de – amint látni fogjuk – lényegében helyesen annyit állapított meg, hogy azokat változó időpontokban tartották, külön-külön a székelyek, az erdélyi és a magyarországi nemesek részére, véleménye szerint általában nem Gyulafehérváron.²³

Az ítélőtábla felállításáról rendelkező 1556. decemberi országgyűlés a terminusok időpontjaira is kitért, nevezetesen a magyarországi urak részére két törvénykezési szakaszt rendelt, egyet Szent György és egyet Szent Márton napjától úgy, hogy mindegyik 60 napig tartson. A helyszínről, az erdélyi nemesekről és a székelyekről viszont nem tettek említést.²⁴ Kitértek viszont a bíraskodás rendjére, eldöntve, hogy Erdélyben a János király halála óta elkövetett hatalmaskodásokat más – a nyolcados törvényszakokon kívül tárgyalni szokott – perekkel együtt a régi szokás szerint ítéljék meg, és úgyszintén döntsenek azokban a magyarországi perekben, melyeket folyamatosan ítélni szoktak („quae continuo adjudicari sunt, semper discutientur”), a többi ügyet az említett két terminuson vegyék elő.²⁵

A törvénykezési szakaszokon kiállított különféle bírói levelek jelentős hányadában az oklevelek bevezető részében megnevezik azt a törvénykezési szakaszt, melyen az ügy tárgyalása folyik, gyakran kitérnek arra, hogy az illető terminuson milyen pereket tárgyalnak, a keltezés helye alapján pedig a bíraskodás helyszínéről is tudósítanak. A fent említett két terminusról, annak ellenére, hogy azok kivételesen hosszan tartottak, egyetlen oklevéllel sem rendelkezünk. A következő évből van viszont egy adatunk, ami arra enged következtetni, hogy az említett két terminus

²¹ 1569–1571 közötti időszakból maradt fent egy fellebezés magyar nyelvű fogalmazványa, melyben Bernáld Ferenc árvái nevében tételesen felsorolták, hogy miért tartották sérelmesnek a tábla Maros széki jószágaira vonatkozó ítéletét, és mi „leon oka hogy f(elseged) tulajdon zemelie elejbe kelleteek ez... dolgot appellalnunk”. Lásd SzOkl II. 277–286.

²² *Magyar Törvénytár. 1540–1848. évi erdélyi törvények.* Ford. és utalásokkal ellátták Kolosvári Sándor és Óvári Kelemen. Bp. 1900. 168–169.

²³ Trócsányi Zsolt: *Erdély központi kormányzata 1540–1690.* Bp. 1980. 376.

²⁴ EOE II. 73–74.

²⁵ Uo.

megtartása valószínűleg nem maradt el. Izabella királyné 1557. július 2-án, Torda mezővárosában kelt oklevelében ugyanis egy olyan törvénykezési szakaszt említ, melyre a június 1-jétől Tordán tartott országgyűlés végzése értelmében halasztották mindhárom erdélyi nemzet pereit.²⁶ Az ítéletlevél külön érdekessége az, hogy az 1556. évi kolozsvári országgyűlés végzésére szinte szó szerint hivatkozva hagyta jóvá Ferdinánd vajdának, Dobó Istvánnak és Kendi Ferencnek korábbi ítéletét.²⁷ Egy későbbi adatból az is kiderült, hogy a tordai törvénykezési szakaszt június 24-től („pro festo Nativitatis beati Joannis baptistae”) tartották, és itt a későbbiekben szokatlan módon minhárom nemzet ügyeit tárgyalták,²⁸ talán a középkori vajdai közgyűlések mintájára. Vélhetően ugyanerre a törvénytiszakra vonatkozik az 1557. júniusi országgyűlés végzése, amelyel más ügyek mellett a Petrovics Péter bejövetele óta elkövetett hatalmaskodások tárgyalását a Szentháromság ünnepe utáni nyolcadik napra utalják.²⁹ Ekkor a Szt. Mihály-napi octaváról is említést tettek, melyre a „nagyobb” pereket halasztották, de ezen a terminuson kelt oklevelet nem találtunk, és egy ítéletlevélben említett 1557. márciusi törvénytiszoknak sincs más emléke.³⁰

A kiállított ítéletlevelek hátlapján olvasható ún. perfolyta feljegyzések, illetve az, hogy ítélmester által lectázott, bírói pecséttel ellátott több olyan kiadvány fennmaradt, amely Torda mezővárosában, 1558 márciusának második felében kelt,³¹ nagy valószínűséggel arról vall, hogy az újonnan felállított bírói tábla az országgyűlések ideje alatt is törvénykezett, az 1558-as törvénytiszak idején kiállított ítéletlevelet viszont nem találtunk. Az említett márciusi gyűlésen a bíraskodás helyszínéről eldöntötték, hogy a törvénykezés ott legyen, ahol a királyi felségek éppen tartózkodnak, a következő terminusok tartására pedig már külön időszakokat rendelnek az erdélyiek (május 29. – június 29.), a székelyek (április 24. – május 29.) és a magyarországiak (október 18-tól, ötven napig) számára.³² Ugyanebben az évben egy újabb terminusról is

²⁶ A szóban forgó pert június 25-én tárgyalják „instante scilicet termino brevium et continuorum judiciorum ad quem videlicet terminum universae causae fidelium nostrorum regnicolarum trium nationum partium regni nostri Transilvanensis, iuxta publicam constitutionem eorundem hic Thordae ad primum diem Junii ex edicto maiestatis nostrae congregatorum videlicet factum honoris, novorumque actuum potentiariarum, transmissionumque tangentem et concernentem et aliae in articulis in ipso conventu editis denotatae adiudicari debentis, per maiestatem nostram generaliter fuerant prorogatae”, az ítélőszék tagjai pedig nemesek, esküdt ülnökök és az ítélmester (itt még csak egyet említenek, az oklevelet is egyedül Mecsei László lectázta). Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (a továbbiakban MNL OL), A Gyulafehérvári káptalan lt, F4 Cista Comitatum. Com. Alb. Cista 2, fasc. 3., nr. 5.

²⁷ Az oklevél szövege szerint „cum autem iuxta publicam constitutionem fidelium nostrorum ordinum et statum regni pro festo beatae Catherinae virginis et martiris proxime preterito in civitate Koloswar ex edicto maiestatis nostrae congregatorum [?] factam et per nos confirmatam universae causae tempore imperii prefati regis Romanorum in hoc regno... suis processibus in suis vigoribus relictas sint”. Vö. EOE II. 64.

²⁸ A tábla illetékessége a legkevesébbé a szászok peres ügyeire terjedt ki, erről összefoglalóan lásd Trócsányi Zsolt: *Törvényalkotás az Erdélyi Fejedelemségben*. Bp. 2005. 263–264.

²⁹ „Maiores causae differantur in octavum diem festi sancti Michaelis discutiendae, alie vero causae videlicet factum honoris decimarumque uniuserae concernentes, noui actus potenciarum ab ingressu domini Petrowyth comitis spectabilis et magnifici patris vel patrandj, transmissiones item comitatum Saxonum et Siculicalium sedium ac literae transmissionis quae in curiam regis Romanorum per appellationem deducendae erant, causae eciam dotum, rerum parafernaliarum, iurium impignoratoriarum et diuisionum inter fratres carnales patruales, matruales fientium sine intermissione discutiuntur; discussionis autem dies sit die octauo post festum sancte trinitatis.” EOE II. 80.

³⁰ „litteras nostras adiudicatorias sententiales Albe Julie decimo sexto die diei sabbati proximi post dom. Oculi in anno 1557, in termino celebrationis judiciorum profesti beati Gergorii papae”. KvNlt, Ds város lt, 3. doboz, nr. 172.

³¹ A 26. jegyzetben említett oklevél hátlapján: 1558 feria tertia proxima post dominicam Oculi pro A Thomas Sarpataky, pro I Gaspar Peres [...]; 1558. március 31-én, Tordán kelt írás, bírói pecséttel és az ítélmester lectájával lásd KvNlt, Középkori oklevelek gyűjteménye, Jósika cs. hitbizományi lt, nr. 81.

³² EOE II. 89.

megemlékeznek, melyen a Petrovics Péter bejövetelétől elkövetett hatalmaskodásokat és más ügyeket szándékoztak tárgyalni, november 11-től (Márton-nap) december 21-ig (Tamás-nap).³³

A következő évből a korábbiakhoz képest bőséges adatokkal rendelkezünk arról, hogy a korábban hozott országgyűlési határozatok miképpen tükröződnek az ítéletlevelek szövegeiben, azaz miképpen ültették gyakorlatba őket. Ezek szerint az elhalasztott Lukács-napi törvényszakot végül Gyulafehérváron január 6-tól (vízkereszt) kezdve tartották meg nemcsak a magyarországi, hanem az erdélyi nemesek részére is, és ott a Petrovics Péter bejövele óta elkövetett hatalmaskodásokat és más ügyeket tárgyalták.³⁴ Ugyanezen a terminuson a tábláról a személyes jelenlét bírósága elé vitt pereket is tárgyalták, például egy olyan ügyet, amely az 1557. évi tordai törvényszakról került fellebbezéssel a *personalis presentia* elé, ahol előkelőkkel, tanácsúakkal és ítélmesterekkel együtt ítéleztek.³⁵ Ugyanazon a helyszínen, a lassan stabilizálódó fővárosban ebben az évben még két törvényszakot említenek az oklevelek: egyet júniusban, Trinitatis (Szentháromság) ünnepe táján,³⁶ egyet pedig ősszel, Lukács napjától.³⁷ Ez utóbbi oklevelet érdemes bővebben is értelmeznünk, minthogy a bírósági gyakorlatra vonatkozóan több kérdésre is lehetséges magyarázattal szolgál. II. János választott királynak a váradelőhegyi Szt. István káptalanhoz intézett parancsáról van szó, amely 1559. október 28-án kelt, a magyarországiak részére tartott gyulafehérvári terminus 11. napján. Először is a terminussal kapcsolatosan megállapíthattuk, hogy a „nyolcados” törvényszak nem Lukács-nap nyolcadik napján – ahogyan az későbbben történik –, hanem a nevezett ünnepen kezdődött, hiszen a döntést az ügyben Lukács-nap utáni negyedik napon (sabbatho post Lucae/október 21.) hozták meg, a terminusról pedig a szokott formulával elmondták, hogy arra II. Lajos király halála óta halasztással kerültek a perek („ad quem scilicet terminum universae causae fidelium nostrorum regnicolarum Hungarorum ab obitu quondam Ludovici regis pie memorie adjudicari solitae ex publica constitutione per majestatem nostram generaliter fuerant prorogatae”). Ugyanez a formula jelenik meg a vízkereshti terminuson kelt oklevelekben, de – bizonyágként, hogy ez nem valami erdélyi különlegesség – szinte szó szerint ugyanúgy fogalmaz Ferdinánd ebben az évben kelt parancslevelé³⁸ és számtalan alkalommal – különböző időpontú terminusokra vonatkozóan – a 16.

³³ EOE II. 108. Ugyanakkor a magyarországi nemesek részére 50 napig tartandó Lukács-napi terminust a hadjárat okán vízkereszt ünnepére halasztották.

³⁴ „feria quarta in festo beatae Priscæ virginis instante scilicet termino celebrationis judiciorum festi Epiphaniarum domini [...] ad quem videlicet terminum universe causae fidelium regnicolarum nostrorum tum Hungariae cum Transsilvaniae factum novorum actuum potentiariorum ab ingressu magnifici quondam domini Petri Petrowyth de Swraklyn comitis et locumtenentis nostri patratorem, item obligaminum, decimarumque tangentium et concementium per majestatem nostram generaliter fuerant prorogatae”. KvNlt, Dés város lt, 3. doboz, nr. 172.

³⁵ MNL OL, R298, 8. doboz, Vitéz cs. iratai

³⁶ „a quo quidem decimoquinto die causa partium premissa diversis (...) cautelis intervenientis, nobisque et serenissimo filio nostro medio tempore divina clementia legitimo imperio nostro Hungarico restitutus, ad presentem terminum judiciorum dominicam videlicet secundam post Trinitatis devenientem”. MNL OL, Rhédey lt, P 1870, 2. doboz, 5. tétel.

³⁷ „sabbatho post Lucae evangelistae, instante termino celebrationis judiciorum eiusdem festi beati Lucae ev.”. KvNlt, Középkori oklevelek gyűjteménye, iktári Bethlen lt (a Bánffy cs nemzetségi lt-ban, pontosabb jelzet nélkül).

³⁸ „instante videlicet termino celebrationis judiciorum octavi diei festi beati Lucae evangelistae proxime preteriti ad quem videlicet terminum universae causae regnicolarum nostrorum ab obitu serenissimi principis quondam domini Ludovici regis pie memorie, sororii et predecessori nostri charissimi, juxta nostram et eorundem publicam constitutionem adjudicari solitae per majestatem nostram generaliter fuerant prorogatae”. MNL OL, Diplomatikai Levéltár (DL), DL 22894; Báthori András országbíró 1561. évi oklevelében: „in presenti termino celebrationis judiciorum octavi diei festi beati Lucae evangelistae proxime preteriti, ad quem videlicet terminum universae causae regnicolarum ab obitu serenissimi principis condam domini Ludovici regis pie memorie (...) ex novis constitutionibus publicis adjudicari solite per prefatum dominum imperatorem ac regem nostrum generaliter fuerant prorogatae”. KvNlt, Középkori oklevelek gyűjteménye, Gyulay-Kuun lt, nr. 207.

századi erdélyi ítéletlevelek. Ez utóbbi esetben elképzelhető, hogy e formula a jogfolytonosságot is hangsúlyozta,³⁹ de – lévén jogi szövegekről szó – talán inkább valamilyen konkrét intézkedésre, törvényre (az oklevelekben említett „publica constitutio”) kell gondolnunk, amely a bíraskodásra vonatkozóan a tárgyalásokat valamilyen módon II. Lajos halálának időpontjához kötötte, mint ahogyan az erdélyi országgyűlések bizonyos ügyekben az ítélezést Szapolyai János halálához⁴⁰ vagy Petrovics bejövételéhez kapcsolták (bizonyára a politikai bizonytalanság és a törvényszakok szünetelése miatt). E jelenségre nagy valószínűséggel Kitionich János perjogi értekezésében lelünk magyarázatra.⁴¹ Szerinte a formula I. Ferdinánd 1542. évi beszercebányai decretumának 22. cikkelyére és annak későbbi megerősítéseire vezethető vissza, amely kimondta, hogy a II. Lajos halála utáni zavaros időszak, mely alatt a szokott törvényszakok tartása is elmaradt, az elévülésbe nem számítható.⁴² Megjegyzendő, hogy ezen országgyűlés végzéseinek egy részét, leginkább azt, amely az erőszakos jószágfoglalásokra és azok visszavételének módjára vonatkozott, a magyarországi rendek kérésére az erdélyiek is elfogadták.⁴³

1559 júniusában újra rendelkezett az országgyűlés a terminusok tartásának rendjéről.⁴⁴ Mindegyik nemzet számára két-két törvénykezési szakasz celebrálását írták elő, a magyarok részére a már említett Lukács-napi (50 napos) terminus mellé, 1560-ra vonatkozóan egy 32 napos Szt. György-napit rendeltek, az erdélyieknek vízkereszttől szintén egy 32 napig tartót és június elsejétől egy egész hónapot. A székely terminusok tervezett időpontjai március 10. (Reminiscere) – április 7. (Palmarum) és augusztus 1-jétől egy hónap. A törvények azonban, úgy tűnik, gyakran megrekedtek a tervek szintjén: nem gondoljuk véletlennek, hogy 1560-ból „csak” négy gyulafehérvári törvényszakról találtunk okleveles forrásokat, ezek közül az egyik pedig egy olyan terminusra vonatkozik, melynek megtartását a végzések nem is említik. 1560. szeptember 29-én, a gyulafehérvári törvényszak 22. napján az alábbi sorokkal írják le a terminust: „instante scilicet termino celebrationis iudiciorum festi Nativitatis beatissime virginis Marie proxime preteriti, ad quem videlicet terminum universae causae fidelium nostrorum dominorum Siculorum ab obitu serenissimi principis et domini domini Joannis eadem dei gratia regis Hungariae, Dalmatie, Croatiae, etc. genitoris nostri observandissimi pie memorie adiudicari solite ex edicto nostro generaliter fuerant prorogate, unacum nonnullis dominis, magistroque prothonotario et potioribus Siculis, sedis scilicet nostre iudicarie

³⁹ Dáné Veronka: *i. m.* 55.

⁴⁰ Báthory Kristóf vajda 1577-ben kelt oklevelében a december 1-jén kezdődő terminuson például Lajos király és János király halála óta halasztott ügyeket tárgyaltak. DL 74176.

⁴¹ *Directio methodica processus iudicarii iuris consuetudinarii inchyti regni Hungariae* per M. Joannem Kithonich de Koztanicza, artium liberalium et philosophiae magistrum, causarum regalum directorem et sacrae regni Hungariae coronae fiscalem. Rövid igazgatas a nemes Magyar Orszagnak es hozzá tartozó részeknek szokott törvény folyasiról. Mellyet deákbold magyar nyelvre fordított Kaszoni Janos Varadgyan. Lőcse, 1650. (<http://digitalia.lib.pte.hu/?p=2248>). 10–12. Kaszoni János nagyobb kancelláriai íródeák, Cimeríró Pál deák veje lásd Kovács András: *Cimeríró Pál deák történetéhez.* = *Emlékkönyv Csetri Elek születésének nyolcvanadik évfordulójára.* Kvár 2004. 247–248; Vekov Károly: *Töredékek egy erdélyi család történetéből.* Erdélyi Múzeum LXIX(2007). 1–2. füzet. 3–7.

⁴² *Magyar Törvénytár. 1526–1608. évi törvénycikkék.* Ford. és utalásokkal ellátta Kolosvári Sándor és Óvári Kelemen. Bp. 1899. 70. A 19. törvénycikk is a Lajos király halála óta kezdett perek folyamatos tárgyalására utal, lásd uo. 68.

⁴³ 1556. december: „Articulos Novizolienses eatenus placuit observare, quatenus in illis dignitas nostra, Filii que nostri Illustrissimi, et regni utilitas, ac bonum publicum elucere videbitur. Maxime vero articulum ilium, in quo de violenta occupatione bonorum, ac modo et ordine remissionis illorum, agitur.” EOE II. 61.

⁴⁴ Uo. 114–115.

juratis assessoribus.”⁴⁵ Ezek szerint ebben az évben a székelyek terminusát szeptember 8-tól tartották – talán az augusztusra tervezett törvényszakot halasztották el – az ítélszéken pedig a későbbiekben szokatlan módon egy ítélmester mellett székely előkelők is ülnökként itélkeztek.

1561-ben az országgyűlések nem foglalkoztak a törvényszakok tartásának időpontjaival és helyszínével, az ítéletlevelek alapján viszont úgy tűnik, hogy az 1559-ben megszabott hat terminusból négyet biztosan megtartottak az akkor leszögezett időpontokban (január 6. – vízkereszt,⁴⁶ március 2. – Reminiscere vasárnap,⁴⁷ április 24. – Szt. György-nap,⁴⁸ június 1.⁴⁹), a helyszín azonban változott, a Szt. György-napi terminust ugyanis Tordán, a székelyek márciusi terminusát pedig Medgyes városában tartották, a többi viszont Gyulaféheváron maradt.

A következő néhány évből csak gyér adatokkal rendelkezünk a törvénykezés rendjéről. 1562-ből egy ítéletlevelünk sincs, talán a hadba vonulás és a székely felkelés miatt el is maradtak a terminusok,⁵⁰ 1563-ból pedig csupán a Kolozsváron tartott vízkereszt⁵¹ és a Gyulaféheváron zajló Lukács-napi⁵² törvényszakról maradt emlékün.

1565-ben újra rendet próbálnak teremteni a terminusok tartása körül. Ha jól értelmezzük az 1565. októberi országgyűlési végzés kissé zavaros szövegét, külön időpontot jelöltek ki a január 22-ig (Szt. Vince-nap) és azt követően megesett hatalmaskodások, „dézma elvitelek, jegyruha, zálogos jószágok dolga, transmissiókkal egyetemben, mind a székely uraimtól egyetemben” kapcsolatos perek tárgyalására, „szent Márton napján ő felsége udvarába”. Aki a tábla ítéletével nem elégedne meg, ügyét a locumtenens (Csáki Mihály kancellár) elé viheti, a rendek pedig kifejezik azon igényüket, hogy a szokásos terminusokat tartsák meg.⁵³ Két ítéletlevelél említi a Szt. Márton-napi törvényszakot, mindkettő hivatkozik az említett kolozsmonostori országgyűlésre, illetve az országgyűlési cikkely szinte szó szerinti latin fordításában a terminuson tárgyalt ügyekre: „in termino celebrationis brevium judiciorum festi beati Martini episcopi proxime preteriti ad quem videlicet cause factum novorum actuum potentiariarum, tutelae, decimarum, bonorum impignoratitiorum et transmissionum tangentes et concernentes ex constitutione regnicolarum nostrorum in partiali eorum congregatione ad octavum diem mensis Octobris proxime preteriti in Colosmonstra ex edicto nostro celebrata per majestatem nostram generaliter fuerant prorogatae.”⁵⁴

⁴⁵ MNL OL, Rhédey lt, P 1870, 2. doboz, 5. tétel.

⁴⁶ DL 74220.

⁴⁷ MNL OL, Rhédey lt, P 1870, 2. doboz, 5. tétel.

⁴⁸ Pesty Frigyes: *A szörényi bánság és Szörény vármegye története III. (Oklevéltár I. kötet)*. Bp. 1878. 294. (A továbbiakban Pesty: Szörény vármegye.)

⁴⁹ DL 36594.

⁵⁰ EOE II. 288.: Kolozsvár, 1565. június, a rendek kéri II. Jánost „hogy az octávák esztendőnként hátra ne hagyassanak; de minden nemzetnek ez előtt való articulusok rendi szerint törvényjek szolgáltatassék, mely octávákat az gyűlések meg ne háborítsanak”. E kérelem a bizonyíték arra, hogy a fejedelmek éltek a törvényszakok elhalasztásának a gyakorlatával.

⁵¹ KvNlt, Középkori oklevelek gyűjteménye, Jósika cs hitbizományi lt, nr. 100.

⁵² MNL OL, Földvári cs lt, P676, 1. tétel. Erre kerültek nemcsak a magyarországiak, hanem az erdélyiek és a székelyek ügyei is, ami vélhetően azt bizonyítja, hogy a számukra kijelölt törvényszakok egy része elmaradt. Lásd még Pesty: Szörény vármegye 309.

⁵³ EOE II. 293–294.

⁵⁴ MNL OL, Bethlen lt, P55, fasc. 1. Vö. KvNlt, Középkori oklevelek gyűjteménye, Jósika cs hitbizományi lt, nr. 102.

Az 1566. évi szebeni országgyűlésen újabb rendelkezés született a törvénykezési szakaszokról.⁵⁵ Ekkor már közös terminust rendeltek az erdélyi és a partiumi nemesség számára, egy 40 naposat Szt. György nyolcadától („ez jövődő szent György nap után, nyolcad nappal”), egyet pedig Szt. Lukács-naptól (október 18.) Szt. András napjáig (november 30.). A székelyeknek két harmincnapos törvényszakot ítéltek, egyet vízkereszttől, egyet pedig Szt. János havának (június) első napjától. A törvényszakok számát tehát az 1559-ben tervezett hatról négyre csökkentették, de így is csak kettő megtartásáról van adatunk 1567-ből. A Szt. György-napi terminust egy 1567. február 5-én, Gyulafehérváron kelt olyan oklevél említi, amely a tábla törvényszakokon kívüli bíraskodásáról tanúskodik,⁵⁶ a Lukács-napit pedig a fejedelmi székvárosban kelt két ítéletlevél, melyben a szokásos módon hivatkoznak a magyarországiak és erdélyiek II. Lajos halála óta halasztott pereire.⁵⁷

1568-ig a törvényszakok néhány kivétellel Gyulafehérváron folytak, ezen év májusában a tordai országgyűlésen összegyűlt rendek hiába kérték az uralkodót, hogy a terminust is Tordára tegye, minthogy „ő felsége ott akarja hogy legyen, a hol ő maga léssen, Fejérváratt”.⁵⁸ Egyértelműen a felség akarata szabta meg a törvénykezés helyszínét és idejét, de ez olykor, valószínűleg az erőviszonyok függvényében a rendek érdekeinek a figyelembevételével is történt. Így például 1568 januárjában, amikor a tordai congregatio és a székelyek Segesváron tartott terminusa egybeesett, amiért „jelen való székelyek terminusokhoz urunk ű felsége ez gyűlésnek nyúlásáért enged kegyelmesen tíz napot”.⁵⁹ Ugyanekkor arról is döntés született, hogy a magyarországiak ügyei „az erdélyi nemes uraimnak terminusok végébe ítéltessenek”, ahogyan a májusi országgyűlés rendelkezéséből kitűnik, Szt. János másodnapjától (június 25.), e változtatások pedig tükröződnek az ítéletlevelekben is.⁶⁰

A következő év februárjában a medgyesi országgyűlésen ülésező rendek újabb változtatásokat hoznak. Azzal az indoklással, „hogy az perekbe több mehetne véghez, költségünket héjába ne költenők el”,⁶¹ részint lerövidítik a terminusokat, részint az erdélyiekét elválasztják

⁵⁵ EOE II. 322.

⁵⁶ „una cum magistris nostris prothonotariis et juratis assessores sedis nostrae iudicariae pro faciendo in causis factum breves brevium et continuorum iudiciorum tangentes moderativo iudicio causantium in sede nostra iudicaria pro tribunali sedentibus”. A Gyulafehérvári káptalan lt a Batthyaneum könyvtár őrizetében, V. doboz, 121. sz. A nyolcadokon kívül tárgyalandó perek, így a rövid idézéssel indított ún. breves brevium is Mohács előtt a személynöki szék illetékességébe tartozott. Lásd Hajnik Imre: *A király bírósági személyes jelenléte és ennek helytartója a vegyesházakbeli királyok korszakában*. Bp. 1892. 21. Az idézett oklevél II. János nevében kelt, neki személynöke nem volt, kérdés tehát, hogy e bírói széken maga az uralkodó, vagy mint ahogyan van rá példa, Csáki Mihály kancellár elnökölt. Vö. II. János 1566. december 17-én, Szebenben kelt oklevele: „feria tertia proxima ante festum beati Thome Apostoli una cum Reuerendissimo Michaeli Chyaky Cancellario, ac in absencia Magistri nostri protonotary in Sede nostra Iudicaria Judycys presidente necnon consiliarys ac alys prestantibus Jurisperitis viris, pro faciendo Moderativo Iudicio Causantibus in eadem Sede nostra Iudicaria Sedentibus”. Pesty: Szörény vármegye 349.

⁵⁷ KvNlt, Középkori oklevelek gyűjteménye, iktári Bethlen lt, nr. 229; KvNlt, Bornemissza lt, nr. 24.

⁵⁸ EOE II. 349. Ugyanekkor a törvényszak meghosszabbításáról és a székely előkelők kérésére terminusuk vízkeresztre való halasztásáról is döntöttek, mivel azok „ügy ítilik magokba, hogy ők meg érnék az egy terminussal, ha pengig annyi perök léssen, szolgáltatassék mind annyi napig, az míg vége lenne peröknek”.

⁵⁹ Uo. 343.

⁶⁰ A székelyek vízkereszti terminusa Segesváron: KvNlt, Középkori oklevelek gyűjteménye, Vlahica lt, nr. 3; magyarországiak ügyében ítéleznek június 29-én, Gyulafehérváron Szt. György terminusán: KvNlt, Bánffy cs nemzetségi lt, fasc. XXVa, nr. 1.; a Tordán tartott Lukács-napi terminusra: MNL OL, Bethlen lt P55, fasc. 1.

⁶¹ EOE II. 354–355.

a magyarországiakétól,⁶² az időponton pedig annyiban módosítanak, hogy a Szt. György-napi terminuson például „nyolczad napig az mesterek senkire per non venit sententiát ne adjanak”. Ami igazán újdonság, az a partiumiak részére eddig még nem említett ünnepre rendelt két külön törvényszak: Reminiscere vasárnaptól⁶³ (változó ünnep), illetve Szt. Erzsébet-napjától⁶⁴ (november 19.).

Az 1569-ben hozott újítások sem bizonyultak hosszú életűnek. Az 1570 májusában, Tordán összegyűlt rendek már csak egy-egy, de a vasárnapokon kívül negyven napig tartó, immár a szóban forgó ünnep nyolcadán kezdődő terminust szabtak mindegyik nemzetre: Szt. György nyolcadától (erdélyieknek), vízkereszt nyolcadától (székelyek) és Szt. Lukács nyolcadik napjától (magyarországiak).⁶⁵ Tekintettel a kevesebb törvényszakra, engedélyt adtak arra, hogy a fellebbezett pereket bármelyik terminuson tárgyalhassák, a szászok részére és kívánságukra „transmissiójokat penég csak győlések idején és az erdélyi nemesség terminusin” veszik ezen-től elő. A ritka törvénykezésnek hamarosan meg is lett a következménye, 1571 januárjában már arra panaszkodtak a Marosvásárhelyen összegyűlt rendek, hogy „az hatalmasok ahhoz bizván, hogy a felséged székin esztendeig csak egyszer szolgáltatik az törvény, sok külömb-külo mb hatalmakot cselekednek az nyomorólt nemességen”.⁶⁶ Erre a jelenségre egyelőre még nem a terminusok gyakoribbá tételével válaszoltak, hanem elrendelték az újabb hatalmaskodások mindegyik törvényszakon való tárgyalását.

A kezdeti évi hat terminushoz, legalábbis törvényi rendelkezés szintjén 1571 végén tértek vissza, az időpontok kisebb változtatásával. Az erdélyieknek két törvényszakát Reminiscere vasárnap utáni hétfőtől és Szt. Lukács nyolcadától, a székelyeknek vízkereszt nyolcadától és június 1-jétől, a magyarországiaknak pedig Szt. György nyolcadától és december 1-jétől rendelik úgy, hogy ez utóbbiaké huszonöt napig, az első két rendi nemzeté pedig harminc napig tartson, vasárnapok nélkül.⁶⁷ Az új rendelkezéseknek és a megsokasodott terminusoknak az ítéletlevelekben is nyoma van, 1572-ben egyedül a székelyek vízkereszt törvényszakáról nem találunk említést, és megállapíthattuk, hogy a bíraskodás helyszíne egyre változatosabb, feltehetően csupán a március 2-től kezdődő erdélyi terminust tartották a fejedelmi székvarosban.⁶⁸

Az elkövetkező években – kisebb-nagyobb rendszerességgel – a fenti időpontokban tartották a nemzetek törvénykezési szakaszait. Voltak azonban olyan időszakok, amikor a hadkészültség vagy éppen a pusztító pestisjárvány miatt egy-egy terminust elhalasztottak, ahogyan erre esetenként az országgyűlési végzésekben is utalnak,⁶⁹ és amit az ítéletlevelek hiánya is jelez. Kiseb változtatásra majd csak 1578-ban kerítettek sort, midőn a magyarországi vármegyék részére egyetlen terminust rendeltek december 1-jétől, a székelyek júniusi

⁶² Uo.: „De mikoron az erdélyi nemes uraim terminusok előjő, akkor se székel uraimnak se magyarországbeli uraimnak atyánkfiainak semmi perek az miénk közibe ne elegyíttessenek, mi es sem az székel uraim terminusába, sem az magyarországbeli uraim atyánkfiai terminussába nem elegyítjük, ezeket kivévn, az mit urunk ű felsége személyére appellálnak, kit ű felsége kegyelmes kezébe vött, jelesben tisztesség dolgát, és az mely per capitalis sententiát nézne.”

⁶³ MNL OL, Földvári cs lt, P676, 1. tétel.

⁶⁴ Pesty: Szörény vármegye 373.

⁶⁵ EOE II. 371–372.

⁶⁶ EOE II. 378.

⁶⁷ Uo. 496–497.

⁶⁸ A hivatkozásokat lásd a mellékletben.

⁶⁹ EOE II. 546.: 1573 őszi terminus elhalasztása, hogy a nemesség „az ű kicsin erejek szerint ez hazának maradására és szükségére készülhessenek és alkalmatosban talállassanak”; halasztás pestis miatt lásd uo. 553–554; halasztás az élelem szűk volta miatt EOE III. 214.

octáváját pedig áttették Szt. György nyolcadára,⁷⁰ és 1579-ben valóban már tavasszal tartották a székelyek törvényszakát Székelyvásárhelyt.⁷¹ Ez az újítás azonban nem bizonyult hosszú életűnek, 1580 áprilisától a magyarországi nemesek kérésére visszatérnek az 1571-ben felállított rendhez, és számukra is két törvényszak tartását rendelték el.⁷² Valószínűleg ezen rend szerint folytak a perek tárgyalásai az 1592. évben Reminiscere vasárnapjától tartott terminusig, miután a háborús idők miatt a bírói székek rendszeres tartása elmaradt.⁷³

A tanulmány függelékében közölt adatokból is látszik, hogy a törvényszakok helyszíne a Báthoryak korában már nem egyértelműen Gyulafehérvár. A bíraskodás helyszínéről az 1580-as években kétszer is intézkedik az országgyűlés; előbb 1585 szeptemberében az erdélyieknek Kolozsvárt rendelik, a székelyek és magyarországiak számára tartandó ítélőszék helyszínének eldöntését pedig a fejedelemre bízák,⁷⁴ 1591-ben már a partiumiak és erdélyiek részére is a „kincses” várost jelölik ki, a székelyeknek pedig Marosvásárhelyt.⁷⁵ Ennek ellenére az elkövetkező év Reminiscere vasárnapjától az erdélyiek törvényszakát a fejedelmi szék-városban tartották.⁷⁶ Az 1556–1600 közötti időszakban adataink szerint⁷⁷ Gyulafehérváron tartották a legtöbb terminust, összesen 32 alkalommal. A székváros túlsúlya még inkább szembeötlő, ha e periódust is korszakokra bontjuk: II. János uralkodásának végéig 18 alkalommal van törvényszak itt, mellette 1575-ig Torda – a vajdai congregatiók hagyományos helyszíne – szerepel 11 alkalommal. Kolozsvár csak utóbb, egyértelműen a Báthoryak idején tör előre, és ér el rövidesen második helyezést a maga 16 alkalomával. A székelyek részére több terminust Székelyvásárhelyen (6 alkalom) és Medgyesen (3 alkalom) tartottak, illetve előfordult még jelentéktelen arányban Segesvár és Enyed is. Különösebb magyarázatra nem szorul, hogy miért tartották a legtöbbször a székvárosban a terminust. Habár az uralkodó a tábla ülésein csak alkalmanként vett részt, sőt a személyes jelenlét bíróságán is gyakran helyettesítették, a fejedelmek többször hangsúlyozták, hogy a törvényszakot tartózkodási helyükön szükséges tartani. Egy-egy terminus 25-től 50 napig tartott, és a vasárnapot kivéve mindennap folytak a tárgyalások, naponta bizonyára több mint egy ügyben ítéleztek. Ha csak a tábla tagjaival, az írásbeli teendők elvégzéséhez szükséges íródeákokkal és a pereskedőket képviselő ügyvédekkel vagy némely ügyekben magukkal a pereskedőkkel számolunk, akkor nyilvánvaló, hogy a törvényszak résztvevőinek ellátása jelentős terhet rótt egy-egy város lakosságára. Ugyanakkor a rendeknek a költségekre vonatkozó panaszaiból, illetve abból, hogy Kolozsvár nem vonakodott szállást adni a bírói székre összegyűlt nemeseknek, arra következtethetünk, hogy e szerep vállalása a városoknak tetemes hasznot is hajtott.

⁷⁰ EOE III. 132.

⁷¹ KvNlt, Középkori oklevelek gyűjteménye, Bálintitt lt, nr. 82.

⁷² EOE III. 147.

⁷³ 1594 február, Gyulafehérvár: „Az 1592 esztendőben, mely Reminiscere terminusa volt, miért hogy az után törvény nem szolgáltatott, az oltától fogva való potenciák és dolgok ítéltesse meg.” EOE III. 435. A tábla természetesen továbbra is működött, terminusok tartásának azonban az átnézett ítéletlevelekben sincs nyoma egészen a 16. század végéig.

⁷⁴ EOE III. 217.

⁷⁵ Uo. 388.

⁷⁶ KvNlt, Középkori oklevelek gyűjteménye, Jósika cs hitbizományi lt, nr. 369.

⁷⁷ Számításaink során csak az okleveles forrásokkal bizonyítható terminusokat vettük figyelembe, az országgyűlési végzések ilyen jellegű adatait egyelőre bizonytalanaknak tekintettük.

Összefoglalva a fentieket és hangsúlyozva, hogy a királyi/fejedelmi tábla tevékenységének csak egy része folyt a „nyolcados” törvényszakok alatt, megállapíthatjuk, hogy az Approbaták az 1571-ben felállított rendet rögzítették. Eleinte mindhárom rendi náció számára közös törvénykezési szakasz tartásával próbálkoztak, de utóbb a nemzetek közötti különbségek a igazságszolgáltatásban is érvényre jutottak. Habár már II. János választott király idején is törekedtek minden nemzet számára évi két terminus tartására, ez az elképzelés a változó körülmények (hadba vonulás, pestisjárvány, országgyűlés tartása) miatt csak ritkán valósulhatott meg.

Függelék

Terminusok említései oklevelekben

Év	Helyszín	Időpont
1557	Torda	<i>Június 24-től:</i> „terminum celebrationis brevium et continuorum judiciorum pro festo Nativitatis beati Joannis baptistae in anno domini millesimo quingentesimo quinquagesimo septimo Thorde celebratum, ad quem scilicet terminum universe cause fidelium regnicolarum nostrorum trium nationum Transsilvaniensium per majestatem nostram generaliter fuerant prorogate” ⁷⁸
?	?	<i>Március 11-től:</i> „litteras nostras adjudicatorias sententiales Albe Julie decimo sexto die diei sabbati proximi post dominicam Oculi in anno 1557, in termino celebrationis judiciorum profesti beati Gregorii papae” ⁷⁹
1559	Gyulafehérvár	<i>Január 6-tól:</i> „instante scilicet termino celebrationis judiciorum festi Epiphaniarum domini [...] ad quem videlicet terminum universe cause fidelium regnicolarum nostrorum tum Hungariae cum Transsilvaniae factum novorum actuum potenciariorum ab ingressu magnifici quondam domini Petri Petrowyth de Swraklyn comittis et locumtenentis nostri patratorum, item obligaminum, decimarumque tangentium et concernentium per majestatem nostram generaliter fuerant prorogate” ⁸⁰
	Gyulafehérvár	<i>Június 4-től:</i> „a quo quidem decimoquinto die causa [...] ad presentem terminum judiciorum dominicam videlicet secundam post Trinitatis deveniente” ⁸¹
	Gyulafehérvár	<i>Október 18-től:</i> „instante scilicet termino celebrationis judiciorum festi beati Lucae evangelistae [...] ad quem videlicet terminum universae causae fidelium nostrorum regnicolarum Hungariae ab obitu serenissimi principis piaie memoriae quondam Ludovici regis ex publica constitutione adjudicari solitae generaliter fuerant prorogatae” ⁸²
1560	Gyulafehérvár	<i>Január 6-tól:</i> „instante scilicet termino celebrationis judiciorum Epiphaniarum domini [...] ad quem videlicet terminum universae causae fidelium nostrorum dominorum nobilium et aliorum statuum et ordinum harum partium regni nostri Transsylvanarum ab obitu serenissimi principis quondam domini Joannis etc. genitoris nostri... ex publicis eorum constitutionis adjudicari solitae generaliter fuerant prorogatae” ⁸³

⁷⁸ MNL OL, R298, 8. doboz, Vitéz cs iratai.

⁷⁹ KvNlt, Dész város lt, 3. doboz, nr. 172.

⁸⁰ Uo.

⁸¹ MNL OL, Rhédey lt, P 1870, 2. doboz, 5. tétel.

⁸² MNL OL, Gyulafehérvári káptalan lt, F 4 Cista Comitatum., Com. Craznensis, Cista Krasznensis, fasc. 1., nr. 2.

⁸³ KvNlt, Kemény cs csombordi lt, nr. 89. Vö. KvNlt, Középkori oklevelek gyűjteménye, Jósics cs hitbizományi lt, nr. 85., MNL OL, Sombory lt, P 607 (a család által rendezett iratok), fasc. 1.

Év	Helyszín	Időpont
1560	Gyulafehérvár	<i>Április 24-től:</i> „instante videlicet termino celebrationis judiciorum festi beati Georgii martiris ad quem videlicet terminum universae causae fidelium regnicolarum nostrorum Hungarorum ab obitu quondam Ludovici regis etc.” ⁸⁴ (a többi ugyanaz mint fentebb, innen rövidítve közöljük)
	Gyulafehérvár	<i>Június 1-jétől:</i> „Instante scilicet termino celebrationis judiciorum sabbathi primi scilicet diei mensis Junii, ad quem videlicet terminum universae causae fidelium nostrorum dominorum nobilium ac aliorum statuum et ordinum harum partium regni nostri Transsilvanarum ab obitu serenissimi principis quondam domini domini Joannis eadem dei gracia regis Hungarie etc.” ⁸⁵ (a többi ugyanaz, mint fentebb, innen rövidítve közöljük)
	Gyulafehérvár	<i>Szeptember 8-tól:</i> „instante scilicet termino celebrationis judiciorum festi Nativitatis beatissimae virginis Mariae proxime preteriti, ad quem videlicet terminum universae causae fidelium nostrorum dominorum Siculorum ab obitu serenissimi principis et domini domini Joannis etc.” ⁸⁶
1561	Gyulafehérvár	<i>Január 6-tól:</i> „instante videlicet termino celebrationis judiciorum festi Epiphaniarum domini proxime praeteriti, ad quem ut puta terminum universae causae fidelium nostrorum regnicolarum Transilvanensium ex publica eorum constitutione generaliter fuerant prorogatae” ⁸⁷
	Medgyes	<i>Március 2-től:</i> „instante scilicet termino celebrationis judiciorum dominicae Reminiscere, ad quem ut puta terminum universae causae fidelium nostrorum dominorum Siculorum ex publica constitutione per maiestatem nostram generaliter fuerant prorogatae” ⁸⁸
	Torda	<i>Április 24-től:</i> „Instante termino celebrationis judiciorum festi beati Georgii martyris proxime transacti, ad quem videlicet terminum universae causae fidelium nostrorum regnicolarum dicti regni nostri Hungariae, ex publicis constitutionibus adjudicari solitae generaliter fuerant prorogatae” ⁸⁹
	Gyulafehérvár	<i>Június 1-től:</i> „instante scilicet termino celebrationis judiciorum primi diei mensis Junii proxime preterite ad quem videlicet universae causae fidelium nostrorum regnicolarum harum partium regni nostri Transsilvanarum... fuerant prorogatae” ⁹⁰
1563	Kolozsvár	<i>Január 6-tól:</i> „instante videlicet termino celebrationis judiciorum festi Epiphaniarum domini proxime preteriti ad quem ut puta terminum universae causae... dominorum et nobilium Transsilvanensium ex publica eorum constitutione ab obitu serenissimi principis quondam domini Joannis regis Hungariae etc.” ⁹⁰
	Gyulafehérvár	<i>Október 18-től:</i> „instante scilicet termino celebrationis judiciorum festi beati Lucae... ad quem terminum universae causae fidelium nostrorum dominorum regnicolarum Hungariae, Siculorumque Transilvanensium ac transmissionalium ex publica constitutione adjudicari solite per maiestatem nostram generaliter fuerant prorogatae” ⁹²
1565	Gyulafehérvár	<i>November 11-től:</i> „termino celebrationis brevium judiciorum festi beati Martini episcopi proxime preteriti ad quem videlicet causae factum novorum actuum potentiariorum, tutelae, decimarum, bonorum impignoratorum et transmissionem tangentes et concernentes ex constitutione regnicolarum nostrorum in partiali eorum congregatione ad octavum diem mensis Octobris proxime preteritam in Colosmonostra ex edicto nostro celebrata” ⁹³

⁸⁴ DL 74176.

⁸⁵ MNL OL, Rhédey lt, P 1870, 2. doboz, 6. tétel. Vö. DL 74407.

⁸⁶ MNL OL, Rhédey lt, P 1870, 2. doboz, 5. tétel.

⁸⁷ DL 74220.

⁸⁸ MNL OL, Rhédey lt, P 1870, 2. doboz, 5. tétel.

⁸⁹ Pesty: Szörény vármegye 294.

⁹⁰ DL 36594. Vö. MNL OL, Rhédey lt, P 1870, 2. doboz, 5. tétel.

⁹¹ KvNlt, Haller cs lt, nr. 21. Vö. KvNlt, Középkori oklevélgyűjtemény, Jósika cs hitbizományi lt, nr. 100.

⁹² Pesty Frigyes: *i. m.* 309. Vö. MNL OL, Sombori lt, Rokon családok P1916, 2. tétel.

⁹³ MNL OL, Bethlen lt, P55, fasc. 1. Vö. KvNlt, Jósika hitbizományi, nr. 102.

Év	Helyszín	Időpont
1567	Gyulafehérvár	<i>Október 18-tól:</i> „instante scilicet termino judiciorum festi beati Lucae evangelistae ad quem universae causae fidelium nostrorum dominorum regnicolarum Hungarorum et Transylvanensium ab obitu quondam Ludovici regis etc.” ⁹⁴
1568	Segesvár Gyulafehérvár Torda	<i>Január 6-tól:</i> „in termino celebrationis judiciorum festi Epiphaniarum domini... in civitate nostra Segesvar” ⁹⁵ <i>Április 24-től:</i> „instante scilicet termino celebrationis judiciorum festi beati Georgii martiris ad quem videlicet terminum... dominorum regnicolarum Hungarorum et Transsilvaniensium ab obitu quondam Ludovici regis etc.” ⁹⁶ <i>Október 18-tól:</i> „Thordae, sabatho post Catherinae virginis instante termino... Lucae evangelistae” ⁹⁷ (említés)
1569	Gyulafehérvár Torda Gyulafehérvár	<i>Április 24-től:</i> „in civitate nostra Alba Julia decima nona die termini celebrationis judiciorum festi beati Georgii martiris... ad quem videlicet terminum universae causae fidelium nostrorum dominorum nobilium Transsilvanensium ab obitu serenissimi principis quondam domini Ludovici regis etc.” ⁹⁸ <i>Október 18-tól:</i> „instante scilicet termino celebrationis judiciorum festi beati Lucae evangelistae... ad quem terminum universae causae fidelium nostrorum nobilium Transsilvanensium ex publica eorum constitutione adjudicari solitae... fuerant prorogate” ⁹⁹ <i>November 19-től:</i> Instante scilicet termino celebrationis judiciorum festi Beate Elizabet viduae ad quem videlicet terminum vniuersae causae fidelium nostrorum dominorum et Nobilium Hungariae ab obitu Serenissimi principis quondam domini Ludouici Regis etc.” ¹⁰⁰
1570	Gyulafehérvár Torda Gyulafehérvár	<i>Február 19-től:</i> „presentem terminum celebrationis judiciorum diei dominicae Reminiscere ad quem scilicet terminum universae causae dominorum nobilium regni Hungariae ab obitu serenissimi principis quondam domini Ludovici regis etc.” ¹⁰¹ <i>Április 24-től:</i> „instante termino festi beati Georgii... ad quem terminum... causae dominorum et nobilium Transilvaniensium ab obitu serenissimi principis quondam domini Ludovici regis etc.” ¹⁰² <i>Október 25-től:</i> „termino celebrationis judiciorum octavi diei festi beati Lucae evangelistae... ad quem ut puta terminum universae cause... nobilium Hungariae ex publica eorum constitutione adjudicari solite per majestatem nostram generaliter fuerant prorogatae” ¹⁰³
1571	Székványásárhely	<i>Január 13-tól:</i> „instante scilicet termino celebrationis judiciorum octavi diei festi Epiphaniarum domini ad quem videlicet terminum universae cause fidelium nostrorum Sicularum, necnon dominorum nobilium Hungarorum et Transsilvanensium factum actuum potentiariorum, occupationis bonorum, invasionis domorum, interemptionis, verberationis, vulnerationis et sive justa causa detentionis nobilium ab obitu... Ludovici regis etc.” ¹⁰⁴

⁹⁴ KvNlt, Bornemissza lt, nr. 24. Vö. KvNlt, Középkori oklevelek gyűjteménye, iktári Bethlen lt (a Bánffy nemzetségi lt-ban), nr. 229.

⁹⁵ KvNlt, Középkori oklevelek gyűjteménye, Vlahica falu (Oláhfalu) lt, nr. 3.

⁹⁶ KvNlt, Bánffy cs lt, fasc. XXVa, nr. 1. Vö. MNL OL, Gyulafehérvári káptalan lt, F 4 Cista Comitatum. Com. Alb. Cista 3, fasc. 2., nr. 15.

⁹⁷ KvNlt, Középkori oklevelek gyűjteménye, Bánffy lt, nr. 63. Vö. MNL OL, Bethlen lt P55, fasc. 1.

⁹⁸ MNL OL, Gyulafehérvári káptalan lt, F 4 Cista Comitatum. Com. Alb. Cista 4, fasc. 1., nr. 1. Vö. KvNlt, Középkori oklevelek gyűjteménye, Jósika cs hitbizományi lt, nr. 116.

⁹⁹ KvNlt, Wass cs lt, fasc. XVIII., nr. 32.

¹⁰⁰ Pesty: Szörény vármegye 373.

¹⁰¹ MNL OL, Földvári cs lt, P676, 1. tétel. Vö. KvNlt, Középkori oklevelek gyűjteménye, Bánffy lt, nr. 63.

¹⁰² KvNlt, Középkori oklevelek gyűjteménye, Béli lt, nr. 105. Vö. KvNlt, Bornemissza cs lt, nr. 24.

¹⁰³ KvNlt, Bánffy lt, fasc. Va, nr. 40.

¹⁰⁴ KvNlt, Bálinttitt lt, nr. 51. (Középkori okl. Gyűjt.)

Év	Helyszín	Időpont
1572	Gyulafehérvár	<i>Március 2-től:</i> „instante scilicet termino celebrationis iudiciorum diei dominicae Reminiscere... ad quem ut puta terminum universae causae dominorum nobilium Transilvaniensium ab obitu serenissimi principis et domini domini quondam Ludovici regis etc.” ¹⁰⁵
	Torda	<i>Május 1-jétől:</i> „instante scilicet termino celebrationis iudiciorum octavi diei festi beati Georgii martyris proxime preteriti ad quem videlicet terminum universe causae dominorum et nobilium regni Hungariae... ab obitu serenissimi principis quondam domini et domini Ludovici regis etc.” ¹⁰⁶
	?	<i>Június 1-jétől:</i> „superioribus diebus instante scilicet termino celebrationis iudiciorum primi diei mensis Junii... ad quem videlicet terminum universae causae dominorum Siculorum ex publica regnicolarum constitutione adiudicari solite per nos generaliter fuerant prorogatae” ¹⁰⁷
	Torda	<i>Október 25-től:</i> „in oppido Thorda... instante termino celebrationis iudiciorum octavi diei festi beati Lucae evangelistae... ad quem ut puta terminum universae causae dominorum nobilium Transilvaniensium ab obitu serenissimi principis quondam domini Ludovici regis... etiam causae regnicolarum Hungariae sub ditione magnificentiae vestrae existentium factum tamen dumtaxat maioris potentiariorum ab obitu quondam electae regiae majestatis patratæ” ¹⁰⁸
	Kolozsvár	<i>December 1-től:</i> „instante scilicet termino celebrationis iudiciorum primi diei mensis Decembris... ad quem videlicet terminum universae causae dominorum et nobilium regnicolarum Hungariae... fuerant prorogatae” ¹⁰⁹
1573	Gyulafehérvár	<i>Február 15-től:</i> „instante terminum celebrationis iudiciorum die dominicae Reminiscere... ad quem terminum universae causae dominorum Transsilvaniensium ab obitu serenissimi quondam domini Ludovici regis etc.” ¹¹⁰
	Torda	<i>Május 1-jétől:</i> ad presentem terminum celebrationis iudiciorum octavi diei festi beati Georgii martiris proxime preteriti ad quem ut puta terminum universae causae dominorum et nobilium regnicolarumque Hungariae... ex publica eorum constitutione adiudicari solite generaliter fuerant prorogate” ¹¹¹
	Torda	<i>Június 1-jétől:</i> „terminum celebrationis iudiciorum primi diei mensis Junii proxime preterite ad quem ut puta terminum universae causae dominorum Siculorum ex publica eorum constitutione adiudicari solite per nos generaliter fuerant prorogate” ¹¹²
	Kolozsvár	<i>December 1-jétől:</i> „instante termino primi die mensis decembris ad quem... dominorum regnicolarum Hungarorum ab obitu serenissimi principis quondam Ludovici regis... fuerant prorogatae” ¹¹³
1575	Gyulafehérvár	<i>Január 13-tól:</i> „litterarum sententialium... in superiori termino celebrationis iudiciorum octavi diei festi Epiphaniarum domini anni... 1575, pro dominis agilibus Siculis Transsilvaniensibus celebrato, Albae Juliae... confectarum et emannatarum” ¹¹⁴

¹⁰⁵ MNL OL, Gyulafehérvári káptalan lt, F4, Com Alb, Cista 3, fasc. 2, nr. 47. Vö. MNL OL, Bethlen lt, P55, fasc. 1.

¹⁰⁶ MNL OL, Gyulafehérvári káptalan lt, F4, Com. Bihar, Cista Bihar, fasc. 3., nr. 34. Vö. KvNlt, Középkori oklevelek gyűjteménye, Bánffy lt, nr. 63.

¹⁰⁷ KvNlt, Középkori oklevelek gyűjteménye, Béldi lt, nr. 108.

¹⁰⁸ KvNlt, Bánffy lt, fasc. Va, nr. 36. Vö. KvNlt, Kemény cs csombordi lt, nr. 102.; MNL OL, Gyulafehérvári káptalan lt, F4, Com. Alb., Cista 4., fasc. 1., nr. 50.

¹⁰⁹ MNL OL, Földvári cs lt, P676, 1 tétel.

¹¹⁰ MNL OL, Rhédey lt, P 1870, 2. doboz, 5. tétel.

¹¹¹ KvNlt, Középkori oklevelek gyűjteménye, Bánffy lt, nr. 63.

¹¹² MNL OL, Rhédey lt, P 1870, 2. doboz, 5. tétel.

¹¹³ KvNlt, Bánffy lt, fasc. XXVIIa.

¹¹⁴ KvNlt, Középkori oklevelek gyűjteménye, Bálintitt lt, nr. 129.

Év	Helyszín	Időpont
1575	Gyulafehérvár Torda Medgyes	<i>Február 27-től:</i> „instante termino celebrationis judiciorum die dominicae Reminiscere ad quem ut puta terminum universae causae dominorum nobilium Transsilvaniensium ab obitu quondam Ludovici regis etc.” ¹¹⁵ <i>Május 1-jétől:</i> „in termino celebrationis judiciorum octavi diei festi beati Georgii martiris... ad quem ut puta terminum universae causae dominorum et nobilium regnicolarum Hungariae jurisdictioni nostrae subiacentium necnon dominorum etiam nobilium Transsilvaniensium factum novorum actuum potentiariorum tangentium et concernentium... per nos generaliter fuerant prorogatae” ¹¹⁶ <i>Június 1-jétől:</i> „termino celebrationis judiciorum primi diei mensis Juny novissime transacti, ad quem utputa terminum universae causae dominorum et nobilium Sicularum Transsilvaniensium ab obitu... Ludovici regis etc.” ¹¹⁷
1576	Gyulafehérvár Kolozsvár	<i>Március 18-tól:</i> „instante termino... dominicae Reminiscere ad quem utputa terminum universae causae dominorum nobilium regnicolarum Transsilvaniensium ab obitu Ludovici regis etc.” ¹¹⁸ <i>Október 25-től:</i> „termino celebrationis judiciorum octavi diei festi beati Lucae evangelistae novissime preteriti, ad quem utputa terminum universae causae dominorum nobilium Transsilvaniensium ex publica eorum constitutione adjudicari solitae per nos generaliter fuerant prorogatae” ¹¹⁹
1577	Segesvár Gyulafehérvár Székelyvásárhely Kolozsvár	<i>Január 13-tól:</i> „terminum celebrationis judiciorum octavi diei festi Epiphaniarum domini ad quem utputa terminum universae causae dominorum Sicularum Transsilvaniensium ex publica eorum constitutione adjudicari solitae per nos generaliter fuerant prorogatae” ¹²⁰ <i>Március 3-tól:</i> „presentem terminum celebrationis judiciorum diei dominicae Reminiscere ad quem ut puta terminum universae causae dominorum nobilium Transsilvaniensium ab obitu serenissimi quondam principis... Ludovici regis etc.” ¹²¹ <i>Június 1-jétől:</i> „termino celebrationis judiciorum primi diei mensis Junii proxime preteriti, ad quem utputa terminum universae causae dominorum Sicularum Transsilvaniensium ab obitu serenissimi principis quondam domini Ludovici regis Hungariae etc.” ¹²² „presenti termino celebrationis judiciorum primi diei mensis Junii proxime preteriti, ad quem videlicet terminum universae causae dominorum et nobilium Sicularum Transsilvaniensium ab obitu... Ludovici regis Hungariae etc.... item aliae etiam causae dominorum nobilium regnicolarum partium Hungariae ditioni nostrae subiacentium et Transsilvaniensium factum videlicet novorum et maiorum actuum potenciariorum a morte sacrae quondam electae regiemajestatis Hungariae etc.... patratorum” ¹²³ <i>Október 25-től:</i> „instante terminum... octavi diei festi beati Lucae evangelistae ad quem utputa terminum universae causae dominorum nobilium Transsilvaniensium ab obitu quondam Ludovici regis etc... necnon et dominorum Hungarorum ditioni nostrae subiacentium factum novorum maiorumque actuum potentiariorum tangentes et concernentes ab obitu sacrae electae quondam regie majestatis.. ex publica eorum constitutione adjudicari solitae per nos generaliter fuerant prorogatae” ¹²⁴

¹¹⁵ KvNlt, Bánffy lt, fasc. IVa, nr. 52. Vö. uo. fasc. Va, nr. 1.

¹¹⁶ KvNlt, Bánffy lt, fasc. IVa, nr. 40, 84. Vö. uo. fasc. XXVIIa.

¹¹⁷ SzOkl IV. 34. Vö. MNL OL, ákosfalvi Szilágyi cs lt. P635, 1. doboz.

¹¹⁸ KvNlt, Középkori oklevelek gyűjt., Béldi lt, nr. 126.

¹¹⁹ KvNlt, Középkori oklevelek gyűjt., Bálintitt lt, nr. 78.

¹²⁰ Kovászna m lt, Nagy Jenő-gyűjtemény (fond. 27), nr. 108. (fasc. IV, lit. B.).

¹²¹ MNL OL, Gyulafehérvári káptalan lt, F4 Cista Comitatum. Com. Alb., Cista 1, fasc. 4, nr. 36.

¹²² KvNlt, Középkori oklevelek gyűjt., Bálintitt lt, nr. 72.

¹²³ MNL OL, ákosfalvi Szilágyi lt, P635, 1. doboz.

¹²⁴ KvNlt, Középkori oklevelek gyűjt., Béldi lt, nr. 132. Vö. MNL OL, Magyar Kamara Lt. E 149, Acta Transsilvanica, 1 csomó.

¹²⁵ KvNlt, Középkori oklevelek gyűjt., Bálintitt lt, nr. 78. Vö. uo. Bánffy lt, nr. 73.

Év	Helyszín	Időpont
1578	Gyulafehérvár Kolozsvár Kolozsvár	<i>Február 23-tól:</i> „instante scilicet termino celebrationis judiciorum diei dominicae Reminiscere proxime preteriti ad quem ut puta terminum universae causae dominorum nobilium regnicolarum Transsilvaniensium ab obitu serenissimi principis et domini quondam Ludovici regis etc.” ¹²⁵ <i>Október 25-től:</i> „instante termino... octavi diei festi beati Lucae evangelistae... ad quem terminum universae causae dominorum nobilium Transsilvaniensium ab obitu quondam Ludovici regis etc.” ¹²⁶ „instante scilicet termino celebrationis judiciorum octavi diei beati Lucae ev.... ad quem videlicet terminum universae causae dominorum et nobilium regnicolarum Transilvaniensium ac partium Hungariae ditioni nostrae subiacentium actuum maiorum potentiariorum quae continue et indifferenter in quolibet termino discuti et adiudicari solent, ab obitu serenissimi principis et domini domini quondam Ludovici regis Hungariae... ex publica eorum constitutione adiudicari solitae per nos generaliter fuerant prorogatae” ¹²⁷ <i>December 1-jétől:</i> „instante scilicet termino celebrationis judiciorum primi diei mensis Decembris... ad quem ut puta terminum universae causae dominorum nobilium regni Hungariae ditioni videlicet nostrae subiacentium ab obitu ... Ludovici regis etc.” ¹²⁸
1579	Kolozsvár Székelyvásárhely Kolozsvár Kolozsvár	<i>Március 15-től:</i> „instante termino dominicae Reminiscere ad quem terminum... causae dominorum nobilium Transilvaniensium ab obitu Ludovici regis etc.” ¹²⁹ <i>Május 1-jétől:</i> „instante scilicet termino celebrationis judiciorum octavi diei festi beati Georgii martiris proxime preteriti, ad quem... universae causae dominorum Sicularum ab obitu serenissimi quondam principis et domini Ludovici regis etc.” ¹³⁰ „in termino celebrationis judiciorum octavi diei festi beati Georgii martiris... ad quem utputa terminum universae causae dominorum Sicularum Transsilvaniensium ab obitu Ludovici regis... ac etiam dominorum nobilium Transsilvaniensium et Hungarorum sub ditione nostra existentium factum videlicet maiorum novorum actuum potentiariorum, item dotalitiorum, rerum parafernaliuum ac etiam decimarum tangentium et concernentium ab obitu sacrae electae regie majestatis” ¹³¹ <i>Október 25-től:</i> „instante termino... octavi diei festi beati Lucae evangelistae... ad quem utputa terminum universae causae dominorum nobilium Transsilvaniensium ab obitu Ludovici regis etc.” ¹³² <i>December 1-jétől:</i> „termino celebrationis judiciorum primi diei mensis decembris proxime praeteriti, ad quem videlicet terminum universae causae dominorum nobilium regni Hungariae ditioni nostrae subiacentium... ab obitu Ludovici regis etc.” ¹³³
1580	Gyulafehérvár	<i>Február 28-tól:</i> „instante scilicet termino celebrationis judiciorum diei dominicae Reminiscere ad quem ut puta terminum universae causae dominorum nobilium regnicolarum Transsilvaniensium ab obitu ... quondam Ludovici regis etc.” ¹³⁴

¹²⁶ KvNlt, Középkori oklevelek gyűjt., Béldi lt, nr. 146.

¹²⁷ KvNlt, Középkori oklevelek gyűjt., Jósika cs hitbizományi lt, nr. 215.

¹²⁸ KvNlt, Középkori oklevelek gyűjt., iktári Bethlen lt (a Bánffy cs nemzetségi levéltárában), jelzet nélkül.

¹²⁹ KvNlt, Középkori oklevelek gyűjt., Bánffy lt, nr. 77. Vö. uo. Béldi lt, nr. 156.

¹³⁰ KvNlt, Középkori oklevelek gyűjt., Bálintitt lt, nr. 82.

¹³¹ MNL OL, Bethlen cs lt, P 55, Fasc. 3 (Apaffy cs iratai).

¹³² MNL OL, Bethlen cs lt, P 55, 5. tétel.

¹³³ KvNlt, Középkori oklevelek gyűjt., Bálintitt lt, nr. 91. Vö. KvNlt, Bánffy lt, fasc. XXVIIa.

¹³⁴ KvNlt, Középkori oklevelek gyűjt., Bálintitt lt, nr. 87.

Év	Helyszín	Időpont
1582	?	<i>Június 1-jétől:</i> „ad primum diem mensis Junii proxime affuturis, ad quem quidem diem universae etiam causae dominorum nobilium ac regnicolarum Transsilvaniensium trium videlicet nationum et partium regni Hungariae ditioni nostrae subiacentium, per modum et formam appellationis, sanioris revisionis gratia deducendis, factum tamen maiorum novorum minorumve actuum potenciariorum et aliorum quorumlibet casuum et negotiorum ab obitu illustrissimi quondam principis et domini Christophori Bathory de Somlyo vaivodae huius regni Transsilvaniae et Siculorum comitis etc. patratorem tangentes et concernentes dilata sunt” ¹³⁵
1583	Gyulafehérvár Kolozsvár Kolozsvár	<i>Június 1-jétől:</i> „instante scilicet termino celebrationis iudiciorum primi diei mensis Junii proxime preteriti, ad quem utputa terminum universae causae dominorum nobilium et agilium Siculorum Transsilvaniensium ab obitu... Ludovici regis Hungariae... ac etiam dominorum nobilium regni Transsilvaniae factum novorum actuum maiorum potenciariorum necnon etiam transmissionum ab obitu serenissimi principis... Joannis secundi dei gratia quondam electi regis Hungariae... item dotum, rerum paraphernalium, impignoratitiarum, decimarum tangentium et concernentium ex publica eorum constitutione adjudicari solite per nos generaliter fuerant prorogate” ¹³⁶ <i>Október 25-től:</i> „presenti termino celebrationis iudiciorum octavi diei festi beati Lucae evangelistae novissime elapsi ad quem utputa terminum universae causae dominorum nobilium regnicolarum Transsilvaniensium ab obitu serenissimi principis... quondam Ludovici regis etc.” ¹³⁷ <i>December 1-jétől:</i> „instante termino... primi diei mensis Decembris... ad quem utputa terminum universae causae dominorum nobilium regni Hungariae ditioni nostrae subiacentium ab obitu [...] quondam Ludovici regis etc.” ¹³⁸
1584	Gyulafehérvár Kolozsvár	<i>Január 13-tól:</i> „instante scilicet termino celebrationis iudiciorum octavi diei festi Epiphaniarum domini... ad quem utputa terminum universae causae dominorum nobilium agilium Siculorum Transsilvaniensium ab obitu serenissimi quondam principis et domini Ludovici regis etc.” ¹³⁹ <i>December 1-jétől:</i> „instante termino primi diei mensis Decembris ad quem... universae causae dominorum et nobilium partium regni Hungariae sub ditione nostra existentium ab obitu... Ludovici regis etc.” ¹⁴⁰
1585	Gyulafehérvár	<i>Január 13-tól:</i> „instante scilicet termino celebrationis iudiciorum octavi diei festi Epiphaniarum domini... ad quem utputa terminum universae causae dominorum agilium Siculorum ab obitu... Ludovici regis Hungariae etc. piae memoriae ex publica eorum constitutione adjudicari solitae, item causae... transmissionum liberarum civitatum et oppidorum tangentes et concernentes per nos generaliter fuerant prorogatae” ¹⁴¹

¹³⁵ KvNlt, Középkori oklevelek gyűjt., Wesselényi lt, nr. 115.¹³⁶ MNL OL, Rhédey lt, P 1870, 4. tétel. Vö. MNL OL, Kolozsmonostori konvent lt, F15 Protocolla, XVI. köt. fol. 62^v–63^v.¹³⁷ KvNlt, Középkori oklevelek gyűjt., Béli lt, nr. 172, 173.¹³⁸ KvNlt, Bánffy lt, fasc. IVa, nr. 51.¹³⁹ MNL OL, Rhédey lt, P 1870, 4. tétel.¹⁴⁰ KvNlt, Bánffy lt, fasc. XXVIIa.¹⁴¹ MNL OL, Gyulafehérvári káptalan lt, F 4 Cista Comitatum, Cista Colos, fasc. 2., nr. 2. Vö. MNL OL, Rhédey lt, P 1870, 4. tétel.

Év	Helyszín	Időpont
1585	Gyulafehérvár Kolozsvár	<i>Március 7-től:</i> „instante scilicet termino celebrationis judiciorum diei dominicae Reminiscere ad quem utputa terminum universae causae nobilium regnicolarum Transylvaniensium ab obitu... Ludovici regis etc.” ¹⁴² <i>Október 25-től:</i> „instante scilicet termino celebrationis judiciorum octavi diei festi beati Lucae evangelistae novissime elapsi, ad quem utputa terminum universae causae dominorum nobilium regnicolarum Transylvaniensium ab obitu... Ludovici regis etc.” ¹⁴³ „ad presentem terminum celebrationis judiciorum octavi diei festi beati Lucae evangelistae... ad quem utputa terminum nos revisionemque et discussionem universarum causarum de sede nostra judiciaria saniori revisionis gratia in solius nostri presentiam per viam appellationis provocatarum distuleramus” ¹⁴⁴
1586	Székelyvásárhely Medgyes	<i>Január 13-tól:</i> „ad presentem terminum celebrationis judiciorum octavi diei festi Epiphaniarum domini proxime preteriti ad quem utputa terminum universae causae dominorum nobilium et agilium Siculorum Transsilvaniensium ab obitu serenissimi... quondam Ludovici regis” ¹⁴⁵ <i>Február 27-től:</i> „instante scilicet termino celebrationis judiciorum diei dominicae Reminiscere... ad quem utputa terminum universe causae dominorum nobilium regnicolarumque Transsilvanensium ab obitu [...] domini Ludovici regis etc.” ¹⁴⁶
1587	Gyulafehérvár	<i>Május 1-jétől:</i> „in presenti termino celebrationis judiciorum octavi diei Georgii martiris... ad quem terminum universae causae dominorum et nobilium partium regni Hungariae ditioni nostrae subjacentium ab obitu ... Ludovici regis etc.” ¹⁴⁷
1588	Enyed	<i>Május 1-jétől:</i> „instante scilicet termino... octavi diei festi Georgii martiris ad quem utputa terminum universae causae dominorum et nobilium regni Hungariae ditioni nostrae subiacentium ab obitu [...] Ludovici regis etc.” ¹⁴⁸
1589	Gyulafehérvár	<i>Február 23-tól:</i> „instante scilicet termino celebrationis judiciorum diei dominicae Reminiscere, ad quem utputa terminum universae causae dominorum nobilium Transylvaniensium ab obitu... Ludovici regis Hungariae... ex publica eorum constitutione adjudicari solitae per nos generaliter fuerant prorogatae una cum domino <i>praesidente</i> , magistrisque nostris prothonotariis et juratis assessoribus sedis nostrae judiciariae” ¹⁴⁹
1590	? Kolozsvár Kolozsvár	<i>Március 15-től:</i> „cuius onus in proxime sequenti termino judiciorum dominorum nobilium Transsylvaniae circa ferias dominicae Reminiscere celebrandas deponereque debuisset” ¹⁵⁰ <i>Október 25-től:</i> „ad presentem terminum celebrationis judiciorum octavi diei festi beati Lucae evangelistae... ad quem utputa terminum universae causae dominorum nobilium Transsilvaniensium ab obitu... Ludovici dei gratia regis Hungariae” ¹⁵¹ <i>December 1-jétől:</i> „instante scilicet termino celebrationis judiciorum primi diei mensis Decembris novissime elapsi ad quem utputa terminum universae causae dominorum et nobilium Hungarorum ditioni nostrae subiacentium ab obitu... quondam Ludovici regis etc.” ¹⁵²

¹⁴² KvNlt, Bálintitt lt, Középkori oklevelek gyűjt., nr. 124, 125.

¹⁴³ KvNlt, Bálintitt lt, Középkori oklevelek gyűjt., nr. 127.

¹⁴⁴ KvNlt, Bornemissza lt, nr. 24.

¹⁴⁵ KvNlt, Bálintitt lt, Középkori oklevelek gyűjt., nr. 132.

¹⁴⁶ MNL OL, Gyulafehérvári káptalan lt, F 4 Cista Comitatum. Com. Alb. Cista 3, fasc. 1., nr. 18. Vö. KvNlt, Bánffy lt, nr. 95.

¹⁴⁷ KvNlt, Középkori oklevelek gyűjt., Bánffy lt, nr. 96. Vö. Uo. nr. 234.

¹⁴⁸ KvNlt, Középkori oklevelek gyűjt., Béli lt, nr. 180.

¹⁴⁹ MNL OL, Gyulafehérvári káptalan lt, F 4 Cista Comitatum. Com. Alb. Cista 3, fasc. 3., nr. 13.

¹⁵⁰ MNL OL, Kolozsmonostori konvent lt, F15 Protocolla, X. köt., fol. 16’.

¹⁵¹ MNL OL, Gyulafehérvári káptalan lt, F 4 Cista Comitatum. Com. Alb. Cista 1, fasc. 5., nr. 15. Vö. KvNlt, Középkori oklevelek gyűjt., Bálintitt lt, nr. 148.

¹⁵² KvNlt, Középkori oklevelek gyűjt., Bánffy lt, nr. 107.

Év	Helyszín	Időpont
1591	Székelyvásárhely ?	<i>Január 13-tól:</i> „in termino celebrationis judiciorum octavi diei festi Epiphaniarum domini in oppido Zekelywasarhely... celebrandis” ¹⁵³ <i>Március 10-től</i> ¹⁵⁴
1592	Székelyvásárhely Gyulafehérvár	<i>Január 13-tól:</i> „instante scilicet termino celebrationis judiciorum octavi diei festi Epiphaniarum domini... ad quem utputa terminum universae causae dominorum nobilium agilium Siculorum Transilvaniensium ab obitu ... domini Ludovici regis etc.” ¹⁵⁵ <i>Február 23-tól:</i> „ad quem utputa terminum universae causae dominorum et regnicolarum Transsilvaniensium ab obitu... Ludovici regis etc.” ¹⁵⁶

The Judicial Terms in the Principality of Transylvania (1556-1600)

Key-words: legislation, Principality of Transylvania, octave courts, Royal Table

It's a well-known fact that the court of the Royal Table became the principal royal conciliar court at the second half of the 15th century. The discussions usually took place during the judicial terms (generally four each year), the so-called octaves. The Royal Table of the elected king II. János Szapolyai has been mainly patterned after the medieval Table of the kings. The emerging new state's characteristics, in particular the fact that it was composed of two slightly different regions (the so-called Partium and Transylvania with three privileged communities, Hungarian noblemen, Saxons and Szeklers) was reflected in the organisation and the functioning of the Table. Different court sessions were held for the noblemen from Partium, for the Szeklers and for the noblemen of Transylvania. These octave courts (generally two for each privileged community) at the beginning of the studied period have started on the day of major feasts (Epiphany, St George, Lucae ev., Reminiscere) and from 1571 on the eighth day of these feasts, and they lasted around thirty days. The court sessions took place mostly in Gyulafehérvár (Alba Iulia), Kolozsvár (Cluj) and Székelyvásárhely (Târgu Mureş).

¹⁵³ *Az erdélyi káptalan jegyzőkönyvei 1222–1599.* Mutatókkal és jegyzetekkel regesztákban közléteszi Bogdándi Zsolt és Gálfi Emőke. (Erdélyi Történelmi Adatok VIII.1.) Kvár 2006. 841. sz.

¹⁵⁴ Uo. 900. sz.

¹⁵⁵ MNL OL, Rhédey lt, P 1870, 4. tétel. Vö. KvNlt, Függőpecsétés oklevelek gyűjt., nr. 7.

¹⁵⁶ KvNlt, Wass lt, fasc. XVIII. nr. 33. Vö. MNL OL, Gyulafehérvári káptalan lt, F 4 Cista Comitatum. Com. Alb. Cista 3, fasc. 2., nr. 7.